

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІСИ В УКРАЇНІ

Досліджено теоретико-правові аспекти реалізації права приватної власності на ліси в Україні. Реалізація права приватної власності на ліси та здійснення права приватної власності на ліси розглядаються як поняття, пов'язані за змістом і формою. Зміст реалізації права приватної власності на ліси є ширшим, оскільки охоплює здійснення даного права в цілому.

Ключові слова: право приватної власності на ліси, здійснення права власності, здійснення права приватної власності на ліси, реалізація права приватної власності на ліси.

Исследует теоретико-правовые аспекты реализации права частной собственности на леса в Украине. Реализация права частной собственности на леса и осуществление права частной собственности на леса рассматриваются как понятия, которые связаны между собой по содержанию и форме. Содержание реализации права частной собственности на леса шире, поскольку охватывает осуществление этого права в целом.

Ключевые слова: право частной собственности на леса, осуществление права собственности, осуществление права частной собственности на леса, реализация права частной собственности на леса.

The author explores the theoretical and legal aspects of realization of a right of private property on forests in Ukraine. Realization of the right of private property on forests and implementation of the right of private property on forests should be considered as notions that are interconnected with their content and form. The content of realization of the right of private property on forests is wider, since this notion includes the implementation of this right in general.

Key words: right of private property on forests, implementation of a right of private property, implementation of the right of private property on forests, realization of the right of private property on forests.

Проблема реалізації права приватної власності на ліси в Україні є особливо актуальною, оскільки пов'язана з реформуванням відносин власності в цілому. Після прийняття ЛК України 8 лютого 2006 р., вона залишається однією із найгостріших проблем з приводу втілення у життя наданих прав власності на земельні лісові ділянки громадянам України та юридичним особам. У цьому аспекті слід зазначити, що одним із найважливіших завдань лісової політики в Україні повинно стати забезпечення реалізації суб'єктивного права приватної власності на ліси відповідними їхніми власниками.

У той же час в юридичній літературі спеціально не досліджувалися питання відносно сутності поняття права приватної власності на ліси в Україні та правового механізму його реалізації, що негативно вплинуло на якість законодавчих актів з питань власності на ліси та ефективність їх застосування при захисті суб'єктивних лісових прав громадян України та юридичних осіб. Водночас проблеми реалізації та здійснення права власності в цілому, здійснення права власності на інші природні ресурси вже тривалий час досліджуються в науці цивільного, земельного, екологічного, природоресурсного права України.

Дослідженню теоретичних питань поняття реалізації права приватної влас-

ності на природні ресурси в цілому присвячена значна увага науковців. Зокрема, вказані питання розглядають у своїх працях В.І. Андрейцев, Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман, П.Ф. Кулинич, В.П. Непийвода, В.В. Носік, В.І. Семчик, А.К. Соколова, С.М. Шершун, М.В. Шульга та інші науковці.

У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження теоретико-правових аспектів права приватної власності на ліси в Україні на підставі аналізу чинного, перспективного законодавства та наукових поглядів з приводу даної проблеми.

Проблема реалізації прав і свобод громадян та юридичних осіб в цілому має не тільки теоретичне, але й практичне значення. З точки зору теорії права, дана проблема замикає все коло питань, пов'язаних із науковим поняттям механізму правового регулювання. Практичне значення реалізації прав і свобод полягає в тому, що власне у процесі їх реалізації права і свободи громадян набувають реальності, забезпечують громадянам, які цими правами володіють, можливість задоволення соціальних потреб та інтересів¹.

Визначаючи реалізацію права загалом, вчені вказують на те, що вона є однією із найважливіших форм буття права, яка забезпечує перевід загальної нормативності правових приписів, закріпленої в джерелах права, в площину суб'єктивних прав і обов'язків, що становлять юридичний зміст правових відносин¹.

Поняття «реалізація» в юридичній літературі розглядається як практичне здійснення, перетворення, впровадження або втілення права в суспільну практику. Як і загальна теорія, так і юридична практика виходять із того, що реалізація права – це складний і багатограний процес. Його змістом виступає підпорядкування волі суб'єктів у їхній діяльності та спілкуванні вимогам правових декларацій, визначень, принципів і норм. Правовий припис вважається реалізованим, якщо він втілюється у життя, в практичну поведінку людей у соціально-правовому середовищі. Результатом такої поведінки є правомірний характер виникаючих при цьому суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які супроводжують процес досягнення мети правового регулювання². Окрім цього, в юридичній літературі існують різні точки зору стосовно визначення поняття «реалізація права». Так, деякі науковці розглядають поняття «реалізація права» крізь призму реалізації прав і свобод, яка є не тільки конкретним закріпленням за громадянином чітко визначеного і повністю конкретного суб'єктивного права, але й матеріалізацією даного права, дійсним отриманням громадянином блага, яке становить зміст даного права³. Однак дане визначення є не зовсім вдалим, оскільки в ньому закріплені поверхові аспекти реалізації права, не вказано його особливостей, основний наголос робиться на громадянах як носіях суб'єктивного права, при цьому абсолютно у дослідженні не приділена увага юридичним особам.

Інші науковці вважають, що під реалізацією права розуміється процес втілення юридичних розпоряджень у правомірних діях громадян, органів, організацій, установ, посадовців і всіх інших учасників суспільних відносин. Поза діяльністю людей реалізація права немислима⁴.

Таким чином, поняття «реалізація права» може характеризуватися наступними ознаками: 1) реалізація права виражається у правомірності здійснення права; 2) це діяльність, яка спрямована на досягнення певної мети; 3) реалізація права тягне за собою настання юридичних наслідків.

М.М. Вовпенко визначає правомірність як необхідний елемент правореалізаційних процесів, і про дійсність реалізації права можна говорити лише там, де є правомірний характер правових відносин, що складаються, відповідність їх

режиму законності⁵. Водночас реалізація права завжди направлена на досягнення певної мети, завдань, які містяться у нормах права⁶.

Таким чином, реалізуючи право приватної власності на ліси в Україні, громадяни або юридичні особи можуть досягти лише мети або результату, які закріплені у чинному лісовому законодавстві. Реалізація права приватної власності на ліси пов'язана із настанням певних юридичних наслідків, результатом чого є виникнення, зміна або припинення даних правовідносин.

Окрім цього, на характеристику поняття «реалізація права приватної власності на ліси» впливають поняття «здійснювати» та «виконувати». Тлумачний словник сучасної української мови живає поняття «реалізовувати» у значенні здійснювати, робити реальним, втілювати що-небудь у життя. Водночас поняття «здійснювати» включає у себе два значення: запроваджувати, втілювати у життя, робити що-небудь дійсним, реальним; виконувати, робити що-небудь. Поняття «виконувати» означає здійснювати що-небудь, реалізовувати завдання, накази, задуми тощо, проводити в життя⁷.

У такому випадку з філологічної точки зору зміст поняття «реалізація» включає такі характеристики, як «здійснювати», «виконувати», оскільки вони означають завершену дію або процес, пов'язаний із втіленням правила, норми, наказу, закону в дійсність. Як зазначає В.В. Носік, термін «виконувати» пов'язується з тим чи іншим зобов'язанням у процесі реалізації чого-небудь⁸. Водночас «здійснення» та «реалізація» права неможлива без його набуття, яке означає ставати власником кого, чого-небудь, діставати, здобувати кого, що-небудь.

Отже, поняття «набувати» у контексті реалізації права приватної власності на ліси в Україні використовується тоді, коли йдеться про виникнення даного права на земельну лісову ділянку. Його реалізація розглядається через призму діяльності громадян і юридичних осіб, яка пов'язана із володінням, користуванням і розпорядженням земельною лісовою ділянкою. У такому випадку взаємозв'язок понять «набувати» та «реалізовувати» полягає в тому, що без набуття права приватної власності на ліси не може бути здійснена і його реалізація. Реальним власником земельної лісової ділянки громадянин або юридична особа стає тільки після набуття даного права на законних підставах, визначених ЛК України.

Реалізація права приватної власності на ліси може полягати у здійсненні однієї або кількох конкретних дій, у досягненні певного результату, мати систематичний або тривалий характер. Але в будь-якому разі даний процес вважатиметься таким, що відбувся, тільки за умови повного узгодження фактичної поведінки суб'єктів правореалізації з тими її положеннями, які передбачені відповідними юридичними приписами лісового та земельного законодавства України. Водночас змістом реалізації даного права є здійснення громадянами або юридичними особами суб'єктивних юридичних прав і виконання обов'язків, що виникають на підставі таких приписів.

Окрім цього, на реалізацію права приватної власності на ліси неодмінно впливають і загальні положення Конституції України. Так, лише на основі загальних положень Конституції України щодо можливості набуття права приватної власності, можна забезпечити реалізацію норм чинного лісового законодавства щодо даного права відносно лісів, а також визначити місце і роль держави у регулюванні лісових відносин в умовах розвитку ефективного лісового господарства. Реалізація правових норм у конкретних правовідносинах спрямована на здійснення громадянами та юридичними особами права приватної власності на земельну

лісову ділянку, а також використання її для задоволення власних потреб, а саме права власності на лісові ресурси, які знаходяться у межах даної ділянки, на відшкодування збитків, відчуження даних земельних ділянок.

Водночас у юридичній літературі розглядаються різні точки зору щодо юридичної суті поняття «здійснення права власності». Так, одні вчені вважають, що реалізація та здійснення правомочностей власником є однією зі складових елементів суб'єктивного права власності⁹; інші вказують на те, що суб'єктивне право власності та здійснення такого права – поняття, що не збігаються¹⁰. Окрім цього, існує думка про те, що юридично закріплені правомочності власника як суб'єктивного права є первісним, а їх конкретна реалізація через відповідні дії є похідним фактом; тому неможливо за відсутності юридично визначеного суб'єктивного права власності здійснити особі дії по реалізації правомочностей такого права¹¹. Є.В. Вавлін вважає, що під здійсненням суб'єктивного цивільного права розуміється реалізація повноважною особою тих можливостей, які складають зміст суб'єктивного цивільного права, яке належить особі. Згодом він стверджує, що поняття «здійснення права» розглядається як стадія реалізації норм права конкретними суб'єктами¹².

Таким чином, поняття «здійснення права власності» та поняття «реалізація права власності» не є тотожними, хоча впливають одне на одне і те саме правове явище та є взаємопов'язаними. Розглядаючи дані поняття з точки зору теорії права, можна дійти висновку про те, що реалізація суб'єктивного права власності неможлива без його здійснення, тобто без вчинення конкретних дій, пов'язаних з перетворенням даного права на дійсність.

У такому випадку, аналізуючи вищенаведені теоретичні положення, можна розглядати реалізацію права приватної власності на лісі та здійснення права приватної власності на лісі як поняття, які пов'язані за своїм змістом і формою та співвідносяться між собою. При цьому зміст реалізації права приватної власності на лісі є ширшим, оскільки охоплює здійснення даного права в цілому.

З точки зору земельного права, Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман, М.В. Шульга пропонують розглядати реалізацію прав на землю як здійснення приписів правових норм земельного законодавства щодо власності та користування земельними ділянками (об'єктивне право), в практичну діяльність його суб'єктів (суб'єктивне право)¹³.

Водночас, на думку Н.В. Безсмертної, здійснення права приватної власності – це комплекс заходів, дій власника, які спрямовані на реалізацію правомочностей володіння, користування, розпорядження та інших правомочностей належним власнику майном з метою задоволення потреб та інтересів власника, а також осіб, визначених ним¹⁴. Окрім цього, щоб стати реальністю, суб'єктивне право повинно бути виражене в активній, цілеспрямованій діяльності особи, а це залежить від тих можливостей, які у своєму внутрішньому змісті вказують на вибір певного числа варіантів дій, що й дають змогу їхньому носію досягти відповідних цілей¹⁵. Застосовуючи аналогію права, дана точка зору в цілому дає можливість розкрити зміст здійснення права приватної власності на лісі, який безумовно впливає на визначення реалізації права приватної власності на даний природний ресурс, однак залишається невирішеним питання щодо характеру дій суб'єктів здійснення даного права, його форм, меж і способів.

Резюмуючи дані загальнотеоретичні положення, зміст здійснення права приватної власності на лісі полягає у закріпленні правовими нормами можливостей

особи вчиняти конкретні дії, які спрямовані на перетворення правомочностей у реальність.

Виходячи із даних положень, слід зазначити, що в лісовому законодавстві радянського періоду не було потреби закріплювати правові норми щодо задоволення власних потреб та інтересів осіб як власників лісу, оскільки існувала єдина форма власності на даний природний ресурс, а саме державна. З огляду на це, лісове законодавство УРСР і його частина вже в часи незалежності за своїм змістом носило публічно-правовий характер, норми якого були спрямовані на здійснення права державної власності на ліси.

Окрім цього, на визначення поняття реалізації права приватної власності на ліси в Україні впливає співвідношення інтересів суб'єктів і правовідносин між ними. Так, М.В. Шульга зазначає, що земельні інтереси існують поза волею і свідомістю людей, але з різноманітним ступенем усвідомлюються людьми і формуються та реалізуються з урахуванням сукупності об'єктивних і суб'єктивних чинників¹⁶. На думку В.В. Носіка, земельні інтереси перебувають у постійній взаємодії із земельними потребами, які є основою перших¹⁷.

У такому випадку інтерес і є тією потребою, яка спонукає громадян та юридичних осіб свідомо виявляти свої бажання, наміри, прагнення до конкретних дій для задоволення своїх прав щодо земельної лісової ділянки.

Як вважає В.П. Грібанов, у будь-якому суб'єктивному праві та на будь-якій стадії його існування знаходить свій вираз поєднання суспільних і особистих інтересів¹⁸. Дане положення має важливе значення в процесі реалізації права приватної власності на ліси, оскільки реалізація даного права загалом направлена на досягнення певного результату, який би задовольняв потреби та інтереси не тільки власників, але й при цьому не порушував інтереси третіх осіб (отримання земельної лісової ділянки у приватну власність). При цьому, зміст даного принципу в лісовому законодавстві України полягає у поєднанні правового регулювання лісових відносин щодо прав та обов'язків держави, громадян і юридичних осіб по відношенню один до одного. Саме таке співвідношення між державою та приватними власниками лісів складає баланс між їхніми інтересами.

На думку В.В. Носіка, реалізація чи утримання від здійснення можливостей суб'єктивного права власності на землю цілком залежить від волевиявлення особи, оскільки реалізація інтересу передбачає активну діяльність уповноваженої особи¹⁹. Н.В. Безсмертна зазначає, якщо у власника немає інтересу до реалізації належного йому права, він може відмовитися від здійснення передбачених законом дій; він має право за власним бажанням здійснити дозволені дії в повному обсязі чи навіть частково, в порядку, найвигіднішому для задоволення свого інтересу²⁰. Водночас реалізація права приватної власності на ліси також залежить від волевиявлення громадян і юридичних осіб як суб'єктів даного права, оскільки вчинення ними активних дій повністю впливає на реалізацію їхнього інтересу щодо набуття права приватної власності на відповідну земельну лісову ділянку.

Таким чином, реалізація права власності розглядається як встановлена юридичними нормами й забезпечена державою міра можливої поведінки суб'єкта, що передбачає дії власника або іншої уповноваженої особи для задоволення інтересів правомочної особи. Тому реалізація норм права щодо здійснення права приватної власності на ліс стає неможливою без виконання чітко визначених обов'язків. Адже суб'єктивне право, з одного боку, є невід'ємною якістю суб'єкта правовідносин, а з іншого – поряд із суб'єктивним обов'язком є структурою пра-

вовідносин, його правовим зв'язком, власне правовими відносинами²¹.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок про те, що реалізація права приватної власності на лісі залежить від таких понять, як «набувати», «здійснювати», «виконувати». У цьому зв'язку реалізація права приватної власності на лісі є правомірною діяльністю громадян або юридичних осіб у визначених законодавством України межах, яка здійснюється за допомогою втілення у правових нормах повноважень щодо володіння, користування та розпорядження земельною лісовою ділянкою для задоволення потреб та інтересів суб'єктів лісових правовідносин.

1. *Реализация прав граждан в условиях развитого социализма* / Е.В. Аграновская, Н. В. Витрук, Л. Н. Завадская, А. Ю. Кабалкин, и др.; Отв. ред. Е. А. Лукашева. – М.: Наука, 1983. – С.45. 2. *Вопленко Н.Н.* Реализация права: Уч. пос. – Волгоград: Изд-во Волгоградского государственного ун-та, 2001. – С. 4. 3. *Вопленко Н.Н.* Цит. работа. – С. 4. 4. *Реализация прав граждан в условиях развитого социализма* / Е.В. Аграновская, Н. В. Витрук, Л. Н. Завадская, А. Ю. Кабалкин, и др.; Отв. ред. Е. А. Лукашева. – С. 45. 5. *Матузов Н.И., Малько А.В.* Теория государства и права. – М.: Юристъ, 2002. – С. 328. 6. *Вопленко Н.Н.* Цит. работа. – С. 5. 7. *Экимов А. И.* Проблема интереса в социалистическом праве: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Л., 1985. – С.12. 8. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – С. 1204, 455, 137. 9. *Носік В.В.* Право власності на землю Українського народу: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 255. 10. *Ерошенко А. А.* Личная собственность в гражданском праве. – М.: Юрид. лит. – 1973. – С. 118-119. 11. *Матузов Н. И.* Субъективные права граждан СРСР – Саратов: Приволж. кн. изд., 1966. – С. 40-41. 12. *Дзера О. В.* Розвиток права власності громадян в Україні: Монографія. – К.: Вентурі, 1996. І С. 193-194. 13. *Вавилин Е. В.* Проблемы осуществления субъективных гражданских прав в современной России // Государство и право. – 2008. – № 2. – С. 33-36. 14. *Земельне право України: Підручник* / Г. В. Анісімова, Н. О. Багай, А.П. Гетьман та ін.; За ред. М. В. Шульги. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – С.155. 15. *Безсмертна Н.В.* Здійснення громадянами права приватної власності: Дис. ... кандидата юрид. наук. – К., 2001. – С. 39. 16. Там само. – С. 25. 17. *Шульга М.В.* Актуальні правові проблеми правового регулювання земельних відносин в сучасних умовах: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Х., 1998. – С. 17. 18. *Носік В. В.* Цит. праця. – С. 260. 19. *Грибанов В.П.* Осуществление и защита гражданских прав. – М.: Статут, 2000. – С. 240. 20. *Носік В.В.* Цит. праця. – С.261. 21. *Безсмертна Н. В.* Цит. праця. – С. 37. 22. *Цивільне право України: підруч.* / Д.В. Боброва, О.В. Дзера, А.С. Довгерт та ін.; За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецова. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – Кн. 1. – С. 234.